Zasady sporządzania raportu

Zgodnie z postanowieniami art. 17 dyrektywy siedliskowej (*Dyrektywa Rady 92/43/EWG z dnia 21 maja 1992 r. w sprawie ochrony siedlisk przyrodniczych oraz dzikiej fauny i flory*) kraje członkowskie Unii Europejskiej (UE) zobowiązane są do przekazywania Komisji Europejskiej (KE), co 6 lat, sprawozdania z wdrażania postanowień tejże dyrektywy. Część tego sprawozdania stanowią raporty dotyczące stanu ochrony siedlisk przyrodniczych i gatunków roślin i zwierząt z wyłączeniem ptaków, będących przedmiotem zainteresowania Wspólnoty Europejskiej. Są to siedliska przyrodnicze i gatunki wymienione w załącznikach I, II, IV i V dyrektywy siedliskowej, wymagające ochrony w formie wyznaczenia obszarów Natura 2000 lub objęcia ochroną ścisłą, a także takie, których pozyskanie ze stanu dzikiego powinno być prowadzone pod kontrolą.

Wytyczne do raportowania

Szczegółowe zasady sporządzania raportu w danym cyklu sprawozdawczym oraz sposób oceny stanu ochrony oraz poszczególnych parametrów zawarte są w tzw. wytycznych do raportowania, (*Explanatory Notes & Guidelines*) opracowanych przez ekspertów z ETC/BD (ang. *European Topic Center on Biological Diversity*) Europejskiej Agencji Środowiska i zatwierdzonych przez Komitet Siedliskowy. W wyniku prac ekspertów i doświadczenia poszczególnych krajów członkowskich wytyczne do raportowania są nieznacznie modyfikowane i zmieniane co cykl raportowy. Dokumenty obowiązujące w danym cyklu raportowym są udostępniane na dedykowanym danemu cyklowi portalu referencyjnym.

Portal referencyjny dla okresu sprawozdawczego 2001-2006

Portal referencyjny dla okresu sprawozdawczego 2007-2012

Portal referencyjny dla okresu sprawozdawczego 2013-2018

Portal referencyjny dla okresu sprawozdawczego 2019-2024

Wytyczne do raportowania pokazują, jak „krok po kroku” wypełniać poszczególne pola informacyjne, jak rozumieć i określać poszczególne elementy raportu, czyli na przykład oceny poszczególnych parametrów stanu ochrony, i jak na ich podstawie dojść do ostatecznych wniosków o stanie ochrony. Wytyczne zawierają też przykłady wypełnionych raportów. Wszystko to ma na celu uzyskanie możliwie porównywalnych informacji na temat kondycji siedlisk i gatunków z poszczególnych krajów członkowskich. Niemniej jednak należy zaznaczyć, że z uwagi na różny poziom wiedzy o rozmieszczeniu i wielkości zasobów siedlisk i gatunków, różny poziom ich zachowania, różne metody prowadzenia monitoringu, podejście do oceny sytuacji gatunków i siedlisk w poszczególnych krajach może się znacznie różnić, zwłaszcza że w sytuacji braku „twardych” danych część podawanych w raporcie szacunków i ocen musi być z konieczności oparta na doświadczeniu i wiedzy ekspertów (tzw. *best expert judgement*).

Zawartość raportu

Raport na temat stanu ochrony gatunku lub siedliska ma określony format, jednakowy dla wszystkich krajów członkowskich, zgodny ze strukturą wspólnej dla UE bazy danych, do której raporty są wprowadzane. Każdy raport sporządza się osobno dla każdego regionu biogeograficznego, w którym dany gatunek lub siedlisko występuje. Co najistotniejsze, wszystkie oceny stanu ochrony oraz poszczególnych parametrów opisujących ten stan są dokonywane również tylko na poziomie regionu biogeograficznego/obszaru morskiego, czyli nie ocenia się stanu ochrony siedlisk przyrodniczych i gatunków w skali kraju. Sam sposób przedstawiania danych w raporcie jest nieco odmienny dla siedlisk przyrodniczych i gatunków, a różnice dotyczą zestawu parametrów stanu ochrony.

Dla gatunków roślin i zwierząt formularz raportu wymaga podania określonych treści, pozwalających na ocenę parametrów:

- zasięg,
- populacja,
- siedlisko gatunku,
- perspektywy ochrony.

Natomiast dla siedlisk wymagane jest podanie treści niezbędnych do oceny parametrów:

- zasięg,

- powierzchnia siedliska,
- struktura i funkcje,
- perspektywy ochrony.

Przy ocenie powyższych parametrów uwzględnia się m.in. kierunek zachodzących zmian (trend), który określa się w skali krótkookresowej (w przybliżeniu 12 lat) i w skali długookresowej (w przybliżeniu 24 lata), jako stabilny (=), wzrostowy (+), spadkowy (-), niepewny (u) i nieznany (x). Dodatkowo przy ocenie parametrów: zasięg, populacja gatunku, powierzchnia siedliska bierze się pod uwagę również tzw. wartości referencyjne (ang. *favourable reference values*, FRV).

Raport na temat stanu ochrony gatunku lub siedliska zawiera również sekcje, w których umieszcza się informacje o najważniejszych oddziaływaniach, zagrożeniach i działaniach ochronnych oraz sekcję dotyczącą obszarów Natura 2000, w której podaje się np. informacje dotyczące powierzchni siedliska lub populacji gatunku znajdującej się na terenie obszarów.

Informacje umieszczone w poszczególnych sekcjach raportu podsumowuje się w sekcji „wnioski", w postaci ocen parametrów, odpowiednich dla gatunku lub siedliska. Każdy parametr ocenia się osobno przy pomocy opracowanych matryc do ocen umieszczonych w tzw. wytycznych do raportowania. Ocenę ogólną stanu ochrony wyprowadza się na podstawie ocen poszczególnych parametrów, zgodnie z ogólną zasadą, że najgorsza ocena któregokolwiek z parametrów decyduje o ocenie stanu ochrony. Stan poszczególnych parametrów i ogólny stan ochrony ocenia się w następującej skali:

- FV – stan właściwy,
- U1 – stan niewłaściwy - niezadowalający,
- U2 – stan niewłaściwy - zły,
- XX – stan nieznany.

ALGORYTM WYPROWADZANIA OCENY STANU OCHRONY				
Status parametrów	Wszystkie parametry – stan właściwy (FV) lub trzy stan właściwy i jeden stan nieznany (XX)	Jeden lub więcej parametrów – stan niezadowalający (U1), brak parametru w stanie złym (U2)	Jeden lub więcej parametrów – stan zły (U2)	Dwa lub więcej parametrów – stan nieznany (XX), a pozostałe parametry stan właściwy (FV) lub wszystkie parametry stan nieznany (XX)
Stan ochrony	**właściwy (FV)**	**niezadowalający (U1)**	**zły (U2)**	**nieznany (XX)**

Rysunek 1. Algorytm wyprowadzania oceny stanu ochrony

Dane z raportów dostarczonych przez poszczególne kraje członkowskie służą do opracowania jednego wspólnego raportu o stanie ochrony danego gatunku/siedliska na poziomie wyróżnionych w UE regionów biogeograficznych.

Pełne wersje raportów przesłanych do Komisji Europejskiej przez poszczególne kraje członkowskie w każdym z cykli sprawozdawczych dostępne są na stronie Eionet (ang. *The European Environment Information and Observation Network*): Article 17 web tool.

Wartości referencyjne

W procesie dokonywania oceny stanu ochrony zarówno siedlisk przyrodniczych, jak i gatunków kluczowe jest ustalenie tzw. wartości referencyjnych (ang. *favourable reference values*, FRV), czyli takich wielkości zasięgu i zasobów siedliska bądź gatunku, które powinny zagwarantować jego przetrwanie w dłuższej perspektywie czasowej. W raporcie wyróżnia się: właściwy referencyjny zasięg siedliska/gatunku, ang. *favourable reference range* (FRR), właściwą referencyjną powierzchnię siedliska, ang. *favourable reference area* (FRA) i właściwą referencyjną populację gatunku, ang. *favourable reference population* (FRP). Ponieważ ustalenie konkretnej wartości referencyjnej bywa niemożliwe, np. ze względu na brak danych historycznych, poszczególne wielkości (FRR, FRA, FRP) podawano w raporcie najczęściej w formie odpowiednich kwalifikatorów wskazujących, czy dana wartość referencyjna jest w przybliżeniu równa (≈), większa (>), znacznie większa (>>), mniejsza (<) od aktualnej wartości zasięgu gatunku lub siedliska, powierzchni siedliska lub populacji gatunku. W sytuacji braku odpowiednich danych, możliwe jest też określenie wartości referencyjnych jako nieznane (x).

Mapy rozmieszczenia i zasięgu

Na potrzeby raportowania z art. 17 dyrektywy siedliskowej wraz z raportami na temat stanu ochrony gatunków i siedlisk przyrodniczych na poziomie poszczególnych regionów biogeograficznych do Komisji Europejskiej przekazywane są również mapy rozmieszczenia (obligatoryjnie) i zasięgu występowania (fakultatywnie), które są przygotowywane dla całego kraju, tj. dla wszystkich regionów biogeograficznych, w których występuje dany typ siedliska lub dany gatunek. Mapy rozmieszczenia opracowywane są w postaci standardowej siatki kwadratów 10 x 10 km, na której informacje o rozmieszczeniu przedstawiane są na zasadzie siedlisko/gatunek obecny/nieobecny w danym kwadracie. Mapa rozmieszczenia jest podstawą do stworzenia mapy zasięgu występowania siedliska lub gatunku. Wyjątkowo tylko w raporcie z 2007 roku zasięg przedstawiany był w różny sposób, często bardzo szeroko, jako powierzchnia krain geograficznych, w których kiedykolwiek stwierdzono dany gatunek lub siedlisko. Ponieważ jednak tylko zestandaryzowane podejście pozwala na kompilację map zasięgów na poziomie całych regionów biogeograficznych Unii Europejskiej i śledzenie ewentualnych zmian, na potrzeby raportowania w 2013 i 2019 roku Europejska Agencja Środowiska opracowała automatyczne narzędzie, tzw. Range Tool, do tworzenia ww. map. Narzędzie to generuje mapy zasięgów w oparciu o mapy rozmieszczenia i ustalone maksymalne odległości pomiędzy dwoma sąsiednimi rekordami na mapie rozmieszczenia, przy których zasięg można jeszcze traktować jako ciągły. Wytyczne do raportowania zawierają rekomendacje odnośnie tych odległości dla siedlisk przyrodniczych i różnych grup gatunków. Przykładowo, dla siedlisk przyrodniczych jest to 40-50 km, a dla ssaków lądowych 40-90 km w zależności od mobilności gatunku. Użycie automatycznego narzędzia do generowania map zasięgu nie jest obowiązkowe, ale jest zalecane.

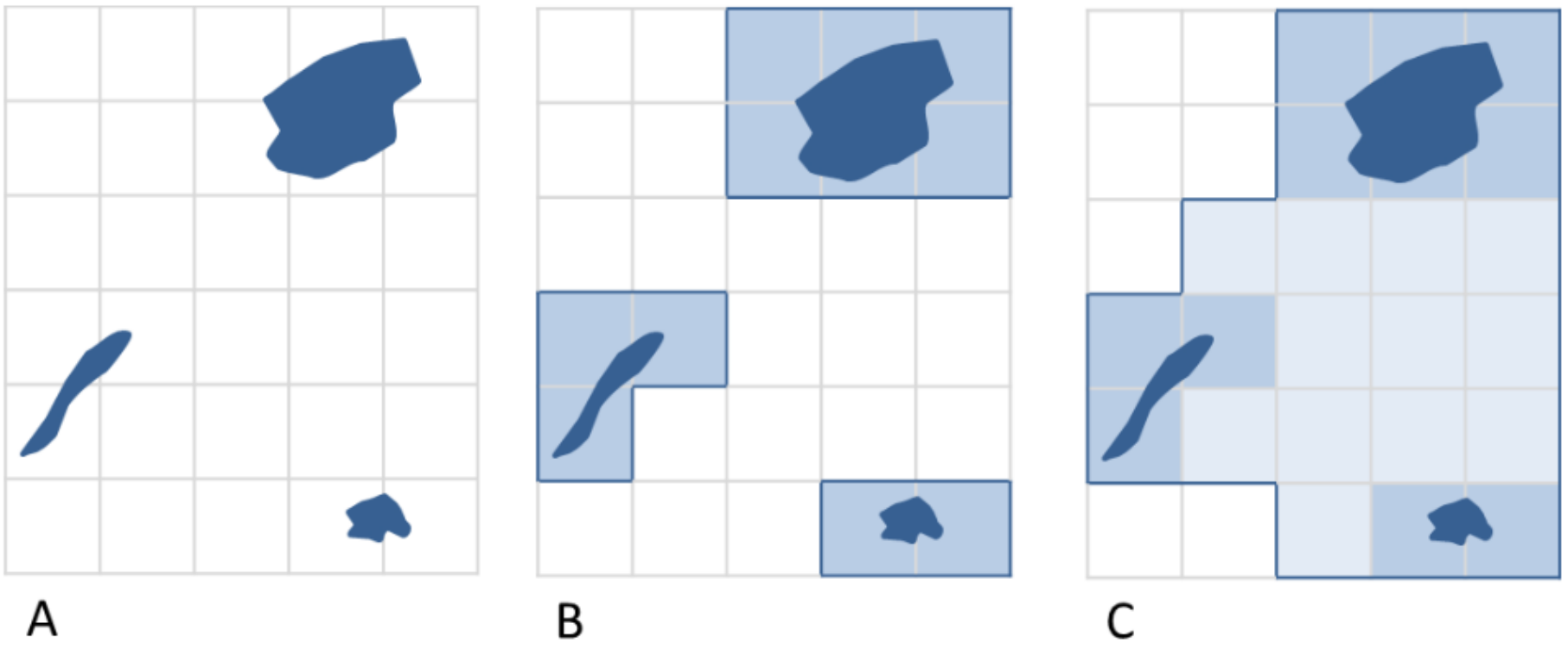

Rysunek 2. Zależność pomiędzy występowaniem gatunku/siedliska, mapą jego rozmieszczenia oraz mapą zasięgu. A - występowanie gatunku/siedliska, B - mapa rozmieszczenia w siatce kwadratów 10 x 10 km, C - mapa zasięgu w siatce kwadratów 10 x 10 km.

Źródło: *Reporting under Article 17 of the Habitats Directive Explanatory Notes and Guidelines for the period 2013–2018*

Dane przekazane przez Polskę, w tym mapy rozmieszczenia i zasięgu w formacie plików wektorowych dostępne są w Centralnym Repozytorium Danych Europejskiej Agencji Środowiska.

Źródła danych

Głównym źródłem danych do raportów o stanie ochrony gatunków i siedlisk w Polsce jest prowadzony przez Główny Inspektorat Ochrony Środowiska (GIOŚ) monitoring gatunków i siedlisk przyrodniczych oraz monitoring gatunków i siedlisk morskich realizowany w ramach Państwowego Monitoringu Środowiska. Dodatkowych danych jedynie z obszarów objętych ochroną dostarczają również monitoringi prowadzone przez regionalne dyrekcje ochrony środowiska, parki narodowe czy urzędy morskie. Zakres informacji gromadzonych w ramach monitoringu GIOŚ jest dostosowany do potrzeb sprawozdawczości z wdrażania dyrektywy siedliskowej, dzięki czemu uzyskane dane umożliwiają ocenę stanu ochrony siedlisk i gatunków na poziomie regionów biogeograficznych. Prowadzony monitoring dostarcza przede wszystkim informacji o specyficznej strukturze siedlisk oraz o jakości siedlisk gatunków, a także o negatywnych oddziaływaniach i zagrożeniach

oraz w ograniczonym zakresie również o prowadzonych działaniach ochronnych. Dla części gatunków i siedlisk dane z monitoringu dostarczają także informacji o zachodzących trendach, a tylko w szczególnych przypadkach o wielkości populacji i zasięgu występowania gatunków lub powierzchni i zasięgu siedlisk. Dodatkowym źródłem informacji o rozmieszczeniu gatunków i siedlisk przyrodniczych są dostępne dane inwentaryzacyjne, atlasowe, literaturowe, a w przypadku braku „twardych" danych część podawanych w raporcie informacji musi być z konieczności oparta na doświadczeniu i wiedzy ekspertów (tzw. *best expert judgement*).

Wyniki monitoringu a wyniki raportu do KE

Oceny przedstawione w raportach składanych do Komisji Europejskiej na podstawie art. 17 dyrektywy siedliskowej są w wielu przypadkach zbieżne z ocenami przedstawionymi w sprawozdaniach podsumowujących wyniki prowadzonego przez GIOŚ monitoringu. Jednakże dla części siedlisk i gatunków mogą być one odmienne, co wynika z różnych przyczyn:

- dane z monitoringu gatunków i siedlisk przyrodniczych prowadzonego przez GIOŚ to tylko część informacji wykorzystywanej przy opracowywaniu raportu do Komisji Europejskiej;
- w raporcie przekazywanym do KE wymagana jest ocena parametru zasięg, którego nie ocenia się w monitoringu gatunków i siedlisk przyrodniczych, a który ma wpływ na ocenę stanu ochrony;
- w raporcie składanym do KE ocena parametrów: populacja gatunku oraz powierzchnia siedliska wymaga m.in. odniesienia aktualnej wielkości populacji czy powierzchni siedliska w regionie do ustalonej wartości referencyjnej, a tych danych nie dostarcza monitoring prowadzony przez Główny Inspektorat Ochrony Środowiska;
- ocen w raporcie na temat stanu ochrony dokonuje się dla danego okresu sprawozdawczego z uwzględnieniem trendów krótko i długoterminowych, natomiast oceny dokonywane w sprawozdaniach z monitoringu odnoszą się wyłącznie do roku, w którym prowadzony był monitoring danego gatunku lub siedliska.

Pomimo wyżej wymienionych różnic, wyniki uzyskane podczas badań monitoringowych mogą dać wstępny obraz tendencji w ochronie siedlisk przyrodniczych i gatunków, a także wskazać na możliwe zmiany w ocenach ich stanu w regionie biogeograficznym dokonywanych na potrzeby sprawozdawczości z dyrektywy siedliskowej.